

A DÉL-TIROLBAN ÉS ROMÁNIÁBAN ÉRVÉNYES ANYANYELVI JOGOK ÉS AZOK ALKALMAZÁSÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE

1 Bevezetés

Az Erdélyhez hasonló történelmi háttérrel rendelkező Dél-Tirolban teljesen másképpen kezelik az anyanyelv használatához fűződő jogokat, aminek következtében nyelvi egyenjogúság érvényesül az autonóm tartományban. Biztosítva van a német és olasz nyelv egyenjogú használata, a törvényeket, közigazgatási közleményeket két nyelven teszik közzé, a ladin településeken háromnyelvűség van érvényben. Alapelv, hogy az állampolgárt nem lehet a kétnyelvűségből származó többletköltségekkel terhelni, tehát szükség esetén ingyen tolmácsolás jár.¹ Ezzel szemben Erdélyben az igazságszolgáltatásban és a közigazgatásban alig érvényesülnek a nemzeti kisebbségek nyelvhasználati jogai, az oktatásban pedig akár évtizedekig is eltarthat egy magyar nyelvű oktatási intézmény létrehozása, illetve akkreditálása. Tanulmányomban összehasonlítom a két régió anyanyelvhasználati jogait.

Hipotézisem, hogy amennyiben Olaszországhoz hasonlóan Románia is jóhiszeműen teljesítené a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek nyelvhasználati jogaira vonatkozó nemzetközi kötelezettségvállalásait, úgy ez a megváltozott gyakorlat komplex módon szavatolná ezen kisebbségeknek az oktatásban, közigazgatásban és igazságszolgáltatásban a többséggel egyenjogú részvételét.

* Egyetemi hallgató, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Jogtudományi Kar, Jog szak, IV. év, illetve Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvári Kar, Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Tanulmányok Szak, I. év, Kolozsvár, horvathkovacs.matyas@gmail.com.

¹ Jancsi, Beáta: A nyelvi jogok kérdése Dél-Tirolban. *Nyelvésznét portal*, [online]. Letöltés helye: <http://www.nytud.hu/pp/jancsi.html>, Letöltés ideje: 2020.04.01.

Tanulmányom címében Erdély helyett Románia szerepel, mivel Erdély különállóságát ma már csak történelmi hagyományai és sajátos kultúrája jelenti. Más értelemben vett autonómiával, jogalanyisággal Erdély nem rendelkezik, csupán Románia egészére vonatkozó törvényekről beszélhetünk.

A két összehasonlítható példa analógiáit tekintve a Romániában érvényes közigazgatási, oktatási és igazságszolgáltatási jogokat és azok alkalmazását a legnagyobb számú, helyenként még mindig települési vagy akár megyei szintű többséget alkotó magyar nemzeti kisebbség szempontjából fogom elemezni.

Azért választottam ezen jogi területeket, mert: 1. az anyanyelven történő oktatás világszerte a kisebbségi közösségek fennmaradásának és reprodukciójának záloga; 2. a közigazgatási törvények segítségével képes érvényesíteni anyanyelvhasználati jogait egy kisebbséghez tartozó állampolgár a saját nyelvének elterjedtségét és gyakorlati használhatóságát alapvetően befolyásoló közszolgáltatások területén; 3. az igazságszolgáltatási gyakorlat pedig tükrözi az állam hozzáállását az országban élő kisebbségek egyenjogúságához.

2 Történelmi és demográfiai áttekintés

A szövetséges és társult főhatalmak és Románia között Párizsban 1919. évi december hó 9-én aláírt szerződés 8. és 10. cikkei rendelkeztek a kisebbséghez tartozó személyek szabad nyelvhasználati jogairól úgy a magán, mind a vallási és közügyek területén, a 11. cikk pedig az erdélyi székely és szász közületeknek vallási és tanügyi kérdésekben, helyi autonómiát írt elő. E rendelkezések 1920. június negyedikét követően váltak relevánssá, amikor a trianoni döntéssel Románia etnikai és nyelvi összetétele jelentősen megváltozott. Csaknem 1 661 805 magyar és 564 789 német² anyanyelvű állampolgárral bővült Románia lakossága.³

² A német anyanyelvű lakosság esetét annak demográfiai változásai okán fontos megemlíteni, hiszen az 1930-as népszámlálás adatai alapján akkoriban 745 421 német ajkú ember élt az országban, míg a legutóbbi népszámlálás adatai alapján alig 36 000.

³ Rónai, András: Erdély népességi viszonyai. In: *Magyar Kisebbség* 7. évf. 4. (26.) sz. 2002.

Történelmi fordulópontként megemlítendő az 1952-ben Székelyföldön megalakult Magyar Autonóm Tartomány, amely feltételezhetően szovjet nyomásra jött létre.⁴ A régió mintegy 731 ezer lakosa körében a magyarok aránya közel 77% volt. 1960-ban a terület a Maros-Magyar Autonóm Tartomány nevet kapta; közigazgatási határai megváltoztak, melynek következtében a magyarok aránya 61,1%-ra csökkent.⁵ A magyarellenesség Nicolae Ceaușescu vezetése alatt tovább erősödött, majd 1989-től, a rendszerváltást követő első években a kisebbségi ügyek egy-fajta „etnikai pánikká” változtak (lásd marosvásárhelyi márciusi események). Ezt követően csökkentek a magyarellenes atrocitások, ám a magyar kisebbség jogai terén nem történt jelentős előrelépés. Az államnyelv helyzetének a megerősítése általában a kisebbségi nyelvhasználat rovására történt.⁶ Az 1996-os irányváltást⁷ követően a nyelvi pluralizmust mértékkel és bizonyos vonzataiban aktívan támogató kisebbségi nyelvpolitika vette kezdetét.⁸ Románia 1995-ben ratifikálta az Európa Tanács Keretegyezményét a nemzeti kisebbségek védelméről,⁹ illetve 2007-ben ratifikálta a Regionális és kisebbségi nyelvek európai chartáját.¹⁰ Jellemző módon, a nyelv mind a magyar, mind pedig a román nemzeti identitás domináns eleme, s az Erdéllyel kapcsolatos történelmi konfliktusok során évszázadok óta meghatározó tényezőnek bizonyult.¹¹

⁴ Lásd bővebben: Bottoni, Stefano: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története*, Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó. 2008.

⁵ U.o. 418.

⁶ Szépe, György: The Position of Hungarians in Romania and Slovakia in 1996. In: *Nationalities Papers* 27/1999. 2018, 69–92.

⁷ 1996-tól, amikor a romániai magyarság által támogatott RMDSZ a kormánykoalíció tagjává válik, a kisebbségi kérdés megoldását erős közjogi intézmények létrehozásában látják, a román többség támogatóan kezdett viszonyulni a nyelv- és kultúrpolitikai kurzusváltáshoz.

⁸ Horváth, István: A romániai nyelvpolitikák értékelése. In: *Magyar Kisebbség* 13(3-4). 2008, 263–277.

⁹ A dokumentum hivatalos magyar fordításáért: <https://rm.coe.int/16800c1308>, Letöltés ideje: 2022.08.14.

¹⁰ Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye - Wolters Kluwer. Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900040.TV>, Letöltés ideje: 2022.08.24.

¹¹ Vincze, László: *Összehasonlító elemzés az erdélyi magyarok, a dél-tiroli németek és a finnországi svédek nyelvi viselkedéséről*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem,

Romániában a 2011-es népszámlálás adatai alapján 18 884 800 személy nyilatkozott nemzetiségi hovatartozásáról, anyanyelvéről és vallásáról. Közülük 16 792 900-an románnak (88,9%), 1 227 600-an pedig magyarnak (6,5%) vallották magukat.¹²

Dél-Tirol esete történelmi szempontból hasonló Erdély helyzetéhez, mivel szintén az első világháborút követő békeszerződések következményeként csatolták el. A Saint-Germaini békeszerződés (1919) az Olasz Királysághoz csatolta Trentino-Alto Adige régiót (mely történelmileg megegyezik Dél-Tirol régióval), amelyek lakossága a déli részen (Trentino, régi német nevén Welschtirol – ma Trento megye) olasz nyelvű, az északi részen viszont nagyrészt német, egyes keleti hegyi völgyekben ladin nyelvű volt.¹³

A német nyelvű kisebbség jogainak törvénybe foglalt szabályozására először csak a Második Világháború után, 1946. szeptember 5-én került sor, amikor Olaszország és Ausztria aláírták a Párizsi Szerződést, ami az akkori külügyminiszterek nevei után csak Gruber-De Gasperi Egyezmény néven vált ismertté.¹⁴ Az önkormányzás az olasz többségű Trient tartomány kezében volt, Bozen tartománynak csak korlátozott önrendelkezés jutott, ezért a német nyelvű lakosok asszimilációnak voltak kitéve. Ennek oka a német nyelv korlátozott szerepe a hivatalokban és a Dél-Olaszországból történő folyamatos bevándorlás. A Dél-Tiroli Néppárt intézményes változásokat, valamint Trienttől való elszakadást követelt és az önálló Dél-Tirol autonóm terület létrehozását. Ezzel párhuzamosan több merényletre került sor, a legismertebb az 1961 június 11-12-én véghez vitt „*Feuernacht*” (a tűz éjszakája), melynek keretében a tartomány elszakadásért küzdő Dél-Tiroli Felszabadítási Bizottság mintegy 37 magas feszültségű vezetékot robbantott fel,

Nyelvi Doktori Iskola, 2010 [online]. Letöltés helye: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15508/vincze-laszlo-phd-2011.pdf>, Letöltés ideje: 2020.04.27.

¹² Institutul Național de Statistică: *Recensământul populației și locuințelor* (A 2011-es népszámlálás adatai) [online]. Letöltés helye: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>, Letöltés ideje: 2020.04.05.

¹³ Gulyás, László: A kisebbségi kérdés megoldásának egy pozitív példája: Dél-Tirol esete (I). In: *Korunk folyóirat* 2006/12 sz. 2006, 95–101.

¹⁴ Gulyás, László: A kisebbségi kérdés megoldásának egy pozitív példája: Dél-Tirol esete (II). In: *Korunk folyóirat* 2007 januári szám 18 (1). 2007, 76–82.

megbénítva ezzel az olasz vendégmunkások betelepítésének, vagyis az asszimilációs politikának a legfőbb eszközét, a helyi ipari létesítményeket. A fent említett követelések és merényletek következtében 1960-ban nemzetközi tárgyalások indultak el az olasz és az osztrák állam, illetve a dél-tirol német kisebbség között, miután 1960-61-ben az osztrák diplomácia kétszer fordult az ENSZ-hez, panaszt téve azért, hogy az olasz állam nem tesz eleget a Párizsi Szerződésben rögzítetteknek. Az ENSZ tárgyalásra szólította fel a feleket, aminek eredményeképpen 1969-re megszületett az úgynevezett Csomagterv.¹⁵ A Csomagtervben kilátásba helyezett új autonómiastatutúm 1972-ben lépett érvénybe. Létrejött tehát Trient- Dél-Tirol autonóm régió, amely két tartományból, Trientből és Bozenből állt. Az 1972-es autonómiastatutúm alapján mindkét tartomány saját autonómiával rendelkezett, a régiót pedig közösen kormányozták a saját tartományi gyűlésükből küldött személyeken keresztül, akik egyben a régió tanácsának is tagjai voltak. Mivel 1992-re a Csomagterv összes követelését teljesítette az olasz kormány, a két fél jelezte az ENSZ fele, hogy a konfliktus megoldódott, Ausztria számára azonban a Gruber-de Gasperi egyezmény értelmében a mai napig megvan a lehetősége, hogy bilaterálisan, vagy nemzetközi fórumok előtt lépjen fel amennyiben úgy értékeli, hogy Dél-Tirol autonóm kompetenciái sérülnek.¹⁶

Jelenleg tehát Trentino-Alto Adige régió, egy egy olyan speciális közigazgatási egysége Olaszországnak, melyben két területileg autonóm tartomány működik. Ezek közül Bozen tartomány lakosságának 62.3%-a német nyelvű, de vannak olasz (23.4%), ladin (4.1%), illetve más nyelvű (10.2%) lakosok is. A tartomány összlakossága 504,643 fő.¹⁷

¹⁵ Gulyás 2007, *i.m.*

¹⁶ Ádám, Biborka: Dél-tirol autonómia és a székelyföldi magyar kisebbség autonómia törekvései. In: *Társadalom és Politika 2008/1-2*, letöltés helye: www.academia.edu, letöltés ideje: 2022.10.06.

¹⁷ Statistisches Jahrbuch für Südtirol. *Landesinstitut für Statistik ASTAT*. Letöltés helye: <https://astat.provincia.bz.it/downloads/JB2014.pdf>, letöltés ideje: 2020.04.01.

3 Alkotmányok

3.1 Románia

A román Alkotmány 1. cikke szerint „Románia szuverén és független, egységes és oszthatatlan nemzetállam”.¹⁸ A 2. cikk kijelenti: „A nemzeti szuverenitás a román nép sajátja, amely azt szabad, periodikus és tisztességes választásokon megalakult képviseleti szervein, valamint népszavazáson keresztül gyakorolja.”¹⁹ A 4. cikk szerint pedig „(2) Románia az összes állampolgárának közös és oszthatatlan hazája, fajtól, nemzetiségtől, etnikai eredettől, nyelvtől, vallástól, nemtől, vélemény-től, politikai hovatartozástól, vagyontól vagy társadalmi származástól függetlenül.” Románia alkotmánya egyértelműen rögzíti tehát a polgári nemzet fogalmát, amelyhez minden állampolgár hozzátartozik, köztük a magyar nemzetiségű állampolgárok is.²⁰ Ettől eltérően ugyanakkor a domináns romániai nemzetértelmezés szerint a nemzet,²¹ egy nyelvi, etnikai, történeti értelemben kialakult közösség. Romániának nemzetiállamként való meghatározása pedig egy implicit etnokulturális hierarchiát állít fel, amennyiben Romániát az etnokulturálisan értelmezett román nemzetiség államaként definiálja.²² Románia Alkotmánya, akárcsak a Kisebbségi Keretegyezmény első cikke,²³ közvetett módon elismeri, hogy a kisebbségi jogok védelme szerves része az emberi jogok

¹⁸ Románia Alkotmánya, Románia Hivatalos Közlönyének 767. száma 2003. október 31.

¹⁹ 2. cikk, Románia Alkotmánya, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 767. számában 2003. október 31-én

²⁰ Lásd ennek az értelmezésnek a megerősítéséért az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 2005. december 13-ai, 10762. sz., a „nemzet” fogalmáról szóló határozatának 34. pontját.

²¹ Románia posztkommunista alkotmányának szerzői nemzet alatt olyan történelmileg kialakult emberi közösséget értenek, amelyet a közös etnikai gyökerek, a közös nyelv és vallás köt össze. (Constantinescu, Mihai et al.: *Constituția României – comentată și adnotată. Regia autonomă „Monitorul Oficial”*. 1992, idézi: Horváth, 2012).

²² Horváth, István: Kisebbségi nyelvi jogok és kisebbségi nyelvhasználat Romániában, *Magyar Kisebbség* 14(1-2). 2009, 208-220.

²³ 1999. évi XXXIV. Törvény az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről. Strasbourg. Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900034.TV>.

védelmének.²⁴ A 4. cikk szerint az állam alapja a román nép egysége és állampolgárainak szolidaritása. Az állampolgárok szolidaritásának megjelenése 2003-as módosítás eredménye. Ez az előírás különbséget tesz a román nép és más nemzetiségű, de román állampolgársággal rendelkező személyek között.²⁵ Az előbb említett előírás viszont nem mindenhol jelenik meg, ahol kellene. Például az Alkotmány 61. cikke szerint, amely a Parlament szerepéről és összetételéről szól, kijelenti: „(1) A Parlament a román nép legfelső képviselői szerve és az ország egyetlen törvényhozó hatósága.”

Az Alkotmány 6. cikke szerint: “(1) Az állam elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kifejezéséhez. (2) A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek identitásának megtartását, fejlesztését és kifejezését célzó állami védő intézkedéseknek meg kell felelniük a többi román állampolgárhoz viszonyítva az egyenlőség és a diszkrimináció tilalma elveinek.”

A kisebbségi szempontból jelentős törvények, az Alkotmány 73. cikke alapján, organikus törvényekkel szabályozandók. Az ilyen törvényeket mindkét ház tagjai többségének a szavazatával fogadja el, míg az egyszerű törvényeket mindkét ház jelen levő tagjai többsége szavazza meg. Organikus törvénynek kell szabályoznia többek között a nemzeti kisebbségek és a vallásfelekezetek jogállását. Így a magyar kisebbségnek vagy az összes romániai kisebbség parlamenti képviselőinek nincs reális esélye arra, hogy az általuk képviselt maximum

²⁴ A 20. cikk szerint bármely jogszabályi ellentmondással kapcsolatos jogvita esetén az emberi jogokat szabályozó nemzetközi szerződéseknek elsőbbségük van a belső törvényekkel szemben, kivéve, ha az alkotmány vagy a nemzeti jogszabályok kedvezőbb rendelkezéseket tartalmaznak. Ez azt is jelenti, hogy hasonló primátust élveznek a kisebbségi jogokat szabályozó szerződések is, amelyek szerves részei az egyetemes emberi jogok nemzetközi védelmének.

²⁵ Fábrián, Gyula: A nemzeti kisebbségi jogok biztosításának alakulása Romániában 1918–2018, avagy „A gyulafehérvári ígéret megtagadásától a Minority SafePack ellenzéséig – 100 év romániai kisebbségjogi történet”. In: *Acta Univ. Sapientiae, Legal Studies*, 2018/7, 2. 2018, 165–261.

7-8%-os szavazati aránnyal egyedül érdemi elmozdulást tudjanak a kisebbségi jogok területén, beleértve a nyelvi jogokat is.²⁶

Kisebbségvédelmi szempontból nagy jelentőséggel bír még a 120. cikk, amelynek második paragrafusa kijelenti:

“(2) Azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol az egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok aránya jelentős, biztosítják az illető nemzeti kisebbség anyanyelvének használatát, szóban és írásban, a helyi közigazgatási hatóságokkal és a dekoncentrált közszolgálatokkal való kapcsolatokban, az organikus törvény feltételei között.”

Fontos megjegyezni, hogy a közigazgatási kódexben megfogalmazott törvény szerint:

“Azokban a területi közigazgatási egységekben, amelyekben a lakosság több mint 20 százaléka nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgár, a helyi közigazgatási hatóságoknak biztosítaniuk kell az anyanyelv használatát is a velük fenntartott kapcsolatokban, az Alkotmány, a jelen törvény és a Románia által részes félként aláírt nemzetközi megállapodások előírásainak megfelelően.”²⁷

Végül a 152. cikkely kimondja, hogy

“(1) Nem képezhetik módosítás tárgyát a jelen Alkotmánynak a román állam nemzeti, független, egységes és oszthatatlan jellegére, a köztársasági kormányformára, a terület integritására, az igazságszolgáltatás függetlenségére, a politikai pluralizmusra és a hivatalos nyelvre vonatkozó rendelkezései.”

²⁶ Fábíán 2018, *i.m.*

²⁷ Nemzeti közigazgatási törvény, módosítva 2019.07.03-án az 57-es számú sürgősségi kormányrendelettel, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 555/2019 számában.

A román politikai diskurzusban uralkodó nézet szerint ez megakadályoz mindenféle hivatalos nyelvre, területi autonómiára vonatkozó kisebbségi kezdeményezést, ám egy autonómia megállapodás létrehozásához nincs feltétlenül szükség az alkotmány módosításához. Példa lehet ezen a téren a dán modell, amely Feröer és Grönland autonómiáját hozta létre, az alkotmány módosítása nélkül, de hasonló példát jelent Gagauzia esete is 1994 és 2003 között, vagy az Åland-szigetek esete 1920 és 1994 között.²⁸ Tehát jó megoldások erre az esetre is vannak, viszont ebben a helyzetben a többségi társadalom és a román állam párbeszédre való hajlandóságára lenne szükség. Ami a hivatalos nyelvre vonatkozó korlátozást illeti, az említett cikk szimbolikus jellegű korlátokat szab olyan jellegű törekvéseknek, amelyek a magyar nyelvet formálisan is regionális nyelvvé léptetnék elő.²⁹

3.2 Olaszország/Dél-Tirol

Olaszország Alkotmánya keletkezésének idejében, 1947-ben, felvilágosultnak minősíthető eszméket képviselt a nyelvi kisebbségeihez való viszonyában. Az Alkotmány 3. paragrafusa szerint:

„Minden állampolgárnak azonos a társadalmi megbecsültsége és a törvény előtt egyenlő nemre, fajra, nyelvre, vallásra, politikai hovatartozásra, személyes és társadalmi körülményeire való tekintet nélkül.” A 6. paragrafus, amelyet kifejezetten a kisebbségek védelmének szenteltek, kimondja: „A Köztársaság megfelelő normatív rendelkezésekkel védelmezi a nyelvi kisebbségeket”.³⁰

²⁸ Lásd bővebben: Dabis Attila: *Misbeliefs about Autonomy. The Constitutionality of the Autonomy of Szeklerland*. Berlin: Peter Lang. 2021, 121-127.

²⁹ Horváth 2009, *i.m.*

³⁰ Salamon, Eszter: *Önmagukba Zárt Kisebbségek Nyelvi Sztenderdizációja Olaszországban. A friuli és a szárd kisebbség nyelvi tervezési folyamatai a nyelvük védelméről szóló nemzeti törvény előtt és után*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Nyelvi Doktori Iskola. 2008. Letöltés helye: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/>

Az 1999. év végén hozott 482. számú „Normák a történelmi nyelvi kisebbségek védelmének tárgyában” című törvény volt az, amely állami szinten teljesítette az Alkotmányban előírtakat.³¹ A 2. pont kimondja, hogy az Alkotmány 6. paragrafusának törvényben való megjelenítéseként a Köztársaság védi az albán, katalán, német, görög, szlovén és horvát népesség és a francia, franko-provanszál, friuli, ladin, okszitán és szárd nyelvet beszélő népesség nyelvét és kultúráját. Ez a pont több szempontból is koronája a tizenkét említett jogvédő törekvéseinek, hiszen ettől kezdve állami védelem jár e nyelveknek és kultúráknak, de legalább ilyen fontos vívmány, hogy a fentiek egy alapvető állami okiratban nyelvekként vannak megnevezve, amely titulus eddigi történelmük során Olaszország egyesítése óta nem járt ki nekik.³²

A 3. paragrafus azokat az arányokat szabályozza, amelyek mellett egy adott területen élő kisebbség jogosult a törvény által biztosított privilégiumokra. A két küszöbérték a népesség 15%- a, illetve az önkormányzati tanácsosok egyharmada. Ez a pont ugyanakkor arra az esetre is kínál megoldásokat, ha az adott kisebbségnek egyik fenti lehetőség sem adott, illetve, ha a közösség azért nincs megfelelő arányban reprezentálva, mert egy megye- vagy tartományi határ kettéosztja. Ebből a paragrafusból nyilvánvalóan látszik, hogy az említett tizenkét kisebbségnek a törvény ténylegesen garantálni kívánja kultúrájának védelmét, nem látszat-intézkedésről van szó, amelynek betűi mögött más rejlik, mint a szöveg elsődleges értelme.

A törvény 7., 9. és 10. paragrafusa lehetővé teszi a kisebbségi nyelv szóbeli és írásbeli használatát az önkormányzatokban, a katonaság és a rendőrség kivételével a közhivatalokban, valamint a békebíró előtt. Hivatalosnak azonban csak az olasz nyelven kiadott okiratok minősülnek.

A 10., 11., 12. és 14. paragrafus jóváhagyja az olasz mellett a helységnevek kisebbségi nyelven való használatát, az olyan vezeték- és

pea/15462/salamon-eszter-phd-2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Letöltés ideje: 2020.04.18.

³¹ Eredeti nevén: Legge 15 Dicembre 1999, n. 482” Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche” pubblicata nella Gazzetta Ufficiale n. 297 del 20 dicembre 1999.

³² Salamon 2008, *i.m.*

keresztnevek visszaállítását, amelyeket a múltban nem engedtek használni vagy módosítottak, kisebbségi nyelvű rádió- és TV- műsorokról szóló megállapodások létrehozását a különböző helyi adókkal, valamint a kisebbségi sajtó és kisebbségi kultúra védelmére alakult szervezetek támogatását.

A 16. paragrafus lehetővé teszi a helyi önkormányzatok számára az adott kisebbségi nyelv védelmével foglalkozó intézmények létrehozását és működtetését.³³

Olaszország húsz tartománya közül öt rendelkezik a „speciális státúttal bíró autonóm tartomány” státusszal: Trentino-Alto Adige, Valle d’Aosta, Szicília, Szardínia és Friuli- Venezia Giulia. Ezek elismeréséről az Alkotmány 116. paragrafusa rendelkezik.

Két ok is van, ami miatt az Alkotmány 116. cikkében nevesített régiók különlegesek: egyrészt többletjogaik szélesebb körű joghatóságot biztosítanak számukra saját ügyeik intézéséhez, másrészt pedig ezen jogok magasabb alkotmányos védelmet élveznek az ország fennmaradó 15 régiójához képest.³⁴

Dél-Tirolban a különböző kompetenciák nyolcféleképpen oszlanak meg a releváns igazgatási szintek, így az állam, a régió és a tartományok között:³⁵

- Kizárólagos állami kompetenciák: az Alkotmány 17 kizárólagos állami kompetenciát sorol fel, ilyen például a külpolitika, nemzetközi kapcsolatok, bevándorlás, közrend, állami szervek, valuta stb.
- Az állam és a régiók által közösen gyakorolt kompetenciák, amelyek az alábbi témakörökre vonatkoznak: a régiók nemzetközi és EU-kapcsolatai; külkereskedelem; munkavédelem és biztonság; oktatás (az oktatási intézmények autonómiájának megfelelően, a szakoktatás és a szakképzés kivételével); szakmák;

³³ Uo.

³⁴ Dabis Attila: Dél-Tirol autonómia-statútuma. In: *Magyar Kisebbség*, 2012. 3-4. szám, 47.

³⁵ Uo. 47-53.

- Trentino–Alto Adige régió kizárólagos kompetenciái: a régió 10 területen jogosult törvényi rendelkezéseket hozni, ilyenek például a régió hivatalai és azokhoz rendelt személyzet rendje, a félregionális testületek rendtartása, a községek területi elhatárolása és köztestületeinek rendtartása, stb.
- Bozen, illetve Trentino autonóm provinciák kizárólagos kompetenciái: a hatályos szabályok alapján a következő területeken jogosult a tartományi igazgatás törvényi rendelkezéseket hozni: a tartományi hivatalokra és a beosztott személyekre vonatkozó rend, illetve a helységnevek adása Bozen provinciára nézve a kétnyelvűség kötelezettségével;
- Az állam és Trentino–Alto Adige régió által közösen gyakorolt kompetenciák: a közösen gyakorolt kompetenciák körébe mindössze két terület tartozik: a hatósági szociális ellátás és a jóléti intézmények rendje, valamint a föld- és agrárhitellel foglalkozó testületek, a takarékpénztárak és a Raiffeisen pénztárak, illetve regionális jellegű hitelintézetek rendje.
- Az állam és a provinciák által közösen gyakorolt kompetenciák: ezen jogszabályoknak másodlagos jellegük van, ami annyit tesz, hogy a központi államhatalom törvényben lefekteti az alapelveket, a tartomány pedig ezeknek megfelelően szabályozza a részletkérdéseket. Ide tartozik a helyi rendőrség a városokban és vidéken, oktatás az alap- és középfokú iskolákban, kereskedelem, nyilvános rendezvények stb.
- A provinciák által az állami törvényhozás kiegészítésére hozott rendelkezések: ez kizárólag a munkaközvetítés és alkalmazás területére vonatkozik.
- Az állam által a régióra, illetve a provinciákra átruházott jogok.³⁶

A dél-tiroli autonómia-statútum alkotmányerejű törvénynek minősül, vagyis az olasz Alkotmány, illetve a hagyományos, többségi úton elfogadott parlamenti törvények között foglal helyet a jogforrási

³⁶ Uo. 52–53.

hierarchiában (teljes nevén Olaszország köztársasági elnökének 1972. évi augusztus 31-én kelt 670. sz. rendelete Trentino - Dél-Tirol különleges jogállására vonatkozó alkotmányos törvények egységes szövegének jóváhagyásáról. a továbbiakban röviden: „Dél-Tirol autonómiastatútuma”, vagy „Autonómiastatútum”).³⁷

4 Anyanyelvhasználat az oktatásban

4.1 Románia

A két világháború között a kisebbségi nyelven való oktatás az állami intézményekben tiltva, a felekezeti intézményekben határozottan akadályozva volt.³⁸ A második világháború után az anyanyelven való oktatás állapotának változása háromlépcsősnek tekinthető: az első az 1945–1959 között tartó időszak, amikor a helyzet ideálisnak tekinthető, a következő lépcső az 1960-as és 1980-as évek közötti, amely kielégítőnek nevezhető, míg az 1981-es évet követően folyamatos leépítésen ment keresztül.³⁹

Romániában jelenleg 925 elemi és középiskolában folyik magyar nyelvű oktatás, ebből 469 magyar iskola (önálló jogi személyiséggel rendelkezik vagy magyar iskolának van alárendelve), 339 vegyes iskola, 114 pedig jogi személyiséggel nem rendelkező oktatási helyszín, amely román vagy vegyes iskolának van alárendelve.⁴⁰

2011-ben I-es számmal lépett életbe az új oktatási törvény,⁴¹ amely a romániai oktatási rendszer számos problémáját igyekezett az írott jog

³⁷ Uo. 54.

³⁸ Fábrián 2018, *i.m.*

³⁹ Uo.

⁴⁰ Toró, Tibor – Varga, Szilvia: *Nyelvhasználati barométer 2019 Kutatási jelentés a magyar tannyelvű oktatási intézmények hivatalos nyelvhasználati szokásairól és nyelvi tájképéről*. Kolozsvár: Bálványos Intézet. 2020. Letöltés helye: http://balvanyos.org/wp-content/uploads/2020/02/BI_oktatasi_nyelvhasznalat_jelentes.pdf, letöltés ideje: 2020.04.24.

⁴¹ 1/2011-es számú Nemzeti oktatási törvény, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 18/2011. számában

szintjén orvosolni, illetve a kisebbségi oktatás helyzetén valamelyest javítani.

A jogszabályi környezet tekintetében a legfontosabb változások közé tartozik a közoktatás decentralizálására, az oktatási intézményeknek, valamint a helyi közösségnek és az önkormányzat szerepének az oktatás szervezésében és irányításában történő növelésére vonatkozó passzusok.⁴² Ezek mellett, a törvény szövege előírja, hogy a kisebbségi nyelvek minden oktatási program esetében használhatóvá válnak, illetve kisebbségi nyelvek használatának a jogi lehetősége kiterjed az oktatás minden fokozatára, az óvodától az egyetemig, beleértve az alapképzést (BA), a mesteri (MA), illetve a doktori (PhD) fokozatot és a különböző egyetem utáni képzéseket is.⁴³ A törvény továbbá megteremti az elméleti lehetőségét az alábbiaknak:

- A kisebbségi iskolák rendelkezhetnek jogi személyiséggel, diáklétszámtól függetlenül. A kisebbségi nyelvű oktatás önálló intézményekben szervezhető meg: egy községben/városban, ha egy kisebbségi iskola létezik, annak joga van önálló intézményként működni, még ha esetenként kevesebb is a diák, mint a minimálisan előírt létszám (300). (Ha ez az állítás a gyakorlatban is igaz volna, akkor nem állhatott volna elő olyan helyzet, mint 2022. szeptemberében a nagyváradi Nicolae Bălcescu Általános Iskola esetében, ahol szegregációnak minősítették a magyar osztályok átköltöztetését a református egyház által felújított és ingyenesen felajánlott épületbe és megakadályozták ezt a folyamatot.⁴⁴ De említhetnénk a marosvásárhelyi Római Katolikus Teológiai Líceum ügyét is, amelyet már háromszor próbáltak megalapítani, de eddig minidig megakadályozták.)⁴⁵

⁴² Veres, Valér: Decentralizáció – Minőségbiztosítás És Kisebbségi Oktatási Jogok Romániában Az Új Tanügyi Törvényben. *Pro Minoritate folyóirat*. 2012 (1–4. szám), 110–121.

⁴³ Horváth 2009, *i.m.*

⁴⁴ Román tannyelvű osztályokat is befogad nagyváradi iskolaépületébe a református egyház. *Krónika online*, 2022.09.05. Letöltés helye: www.kronikaonline.ro, letöltés ideje: 2022.11.18.

⁴⁵ Bodó Barna: Jog és politika Romániában: A marosvásárhelyi katolikus líceum esete. In: *Kisebbségvédelem*, IV. szám (2021).

- Azon kisebbségi tanulóknak, akik az alacsony létszámból kifolyólag egy adott településen nem tudnak kisebbségi oktatásban részesülni, jogukban áll a legközelebbi településen működő kisebbségi iskolába járni, és elszámolni az ingázási, illetve a kollégiumi költségeket.
- Vegyes tannyelvű iskolákban az iskolák vezetésében a kisebbségiiek számarányuk alapján vesznek részt. Itt az egyik aligazgatónak kötelezően az adott kisebbséghez kell tartoznia.
- A kisebbségek nyelvén teljes körű oktatást szolgáltatató iskolákban az összes tantárgy (kivéve a román nyelv és irodalom) oktatójának kötelező kisebbségi szaknyelvi kompetenciát igazolni.
- Az eddig románul tanított két tantárgyat, a románok történetét és Románia földrajzát is anyanyelven tanulhatják a kisebbségi osztályokban.
- A magán- és felekezeti oktatás megszervezése is lehetővé válik.
- Az intézmény belső-, illetve a szülőkkel történő kommunikációjában az anyanyelv használata engedélyezett.
- Megnyílt annak a lehetősége, hogy a kisebbségi szakértők saját arcélre szabott, külön tantervet dolgozzanak ki.

Összefoglalva, az óvodai, általános-, illetve középiskolai kisebbségi oktatás jogszabályi kerete megfelelő, annak gyakorlati végrehajtása ugyanakkor a politikai akarat hiánya miatt állandó és visszatérő jelleggel hatósági akadályokba ütközik. A magyar ajkú diák többnyire képes valamennyi tárgyat az anyanyelvén tanulni az egyetem előtti oktatásban a román nyelv és irodalom kivételével. Erdélyben, azokon a településeken, ahol a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek száma eléri a kellő létszámot, létezhetnek oktatási intézmények, ahol a magyart, mint tanítási nyelvet alkalmazzák. Más esetekben ugyanakkor ilyen oktatási intézményeket az illetékes román hatóságok akkor sem hagyják jóvá, ha az iskola létrehozását és fenntartását a magyar állam finanszírozza.⁴⁶

⁴⁶ Borsi Balázs: Bánffyhunad: nem csillapodnak a kedélyek a magyar óvoda ügyében. *Magyar Szó online*, 2022.08.30. Letöltés helye: www.maszol.ro, letöltés ideje: 2022.11.18.

A helyzet tehát közel sem tökéletes, hiszen a nemzetközi és belső jogi kötelezettségek jóhiszemű végrehajtására hiányzik a politikai akarat, amit egy sor további tényező súlyosbít. Számos tanintézményben – elegendő számú oktató hiányában – képtelenek eleget tenni a kisebbségi oktatás minden szabályának. Bár az oktatási törvény 8. cikkelye kimondja,⁴⁷ hogy a GDP legalább 6 százalékát kell az oktatásra fordítani, ez nem szokott megtörténni, sőt a törvényben meghatározottnál jóval kisebb összegeket fordít Románia kormánya az oktatásra.⁴⁸

A kisebbségi osztályokban továbbá a román nyelvet hagyományosan azonos módszertan szerint tanították a román anyanyelvű diákokéval, ez az utóbbi években törvényi szinten pozitívan változott, de a gyakorlati alkalmazásban nem igazán működik mert hol az új módszertanok hiányoznak, hol a tankönyvek. A magyar nyelvű tankönyvek hiánya külön diszkriminációs eleme a romániai tanügynek.

Vegyes tannyelvű iskolákban külön problémát jelent, hogy az intézmények nyelvi tájképe legtöbb esetben kizárólag román nyelvű, és ezáltal a magyar anyanyelvű tanuló közösségeket másodrangú állampolgárként kezelik. Ez ügyben a Civil Elkötelezettség Mozgalom (CEMO) feljelentései alapján az Országos Diszkriminációellenes Tanács több ízben is azt a határozatot hozta, hogy az anyanyelvi feliratok hiánya többnyelvű oktatási intézményben diszkriminatív, mégsem változik a helyzet.⁴⁹

Noha a kisebbségi- illetve egyházi iskolák alapítását megengedi az oktatási törvény, ez sok esetben nehézségekbe ütközik, mert különböző intézmények akadályt gördítenek az iskolák alapítása elé. Beszédese példa erre a marosvásárhelyi II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Gim-

⁴⁷ 1/2011-es számú Nemzeti oktatási törvény, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 18/2011. számában.

⁴⁸ 2019-ben a kormány által kidolgozott költségvetés 3,02 százalékot irányzott elő erre a területre, ami 29,4 milliárd lejnek felel meg, 2020 ez az összeg növekedett, 32,8 milliárd lejre, ám még mindig messze elmarad a GDP 6%-ától.

⁴⁹ CEMO: *A CEMO jogi eljárásai a marosvásárhelyi vegyes tannyelvű iskolák nyelvi jogi diszkriminációja ellen (Marosvásárhely, 2010-2017. október 03.)* Letöltés helye: <https://cemo.ro/a-cemo-ujabb-jogi-eljarasai-a-marosvasarhelyi-vegyes-tannyelvu-iskolak-nyelvi-jogi-dizskriminacioja-ellen-2/>, Letöltés ideje: 2022.08.12.

názium kálváriája, amelynek harmadik újraalapítási kísérlete ellenére helyzete ma sem tisztázott.⁵⁰

A felsőoktatás esetében hasonló a kapcsolat jogszabályi környezet és implementációs gyakorlat között. A törvény elviekben garantálja az anyanyelvű felsőoktatáshoz való jogot minden szinten, beleértve az alapképzést, a mesterképzést, a doktorit és a továbbképzést, és nem tartalmaz semmilyen korlátozást a szakterületekre vonatkozóan. Továbbá, intézményi struktúráját tekintve, a törvény felsorolja, hogy a kisebbségi nyelvű (anyanyelvű) oktatás megvalósulhat olyan egyetemeken, ahol: a kisebbségek nyelvén oktató karok, oktatási programok működnek, multikulturális és többnyelvű egyetemeken, illetve bármilyen más felsőoktatási intézményben is, kérés szerint.⁵¹

A törvény előírja, hogy a multikulturális és többnyelvű egyetemeken a kisebbség nyelvén való oktatás önálló struktúrákba szerveződhet. Ezek lehetnek egyetemi szintűek, tagozatok, karok, karokon belüli intézetek vagy intézeteken belüli struktúrák (tanszékek, tanulmányi vonalak). Míg a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen és a marosvásárhelyi Színművészeti Egyetemen sikerült érvényesíteni a törvényt, addig a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen nem.

„A törvény kisebbségi rendelkezéseit a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen (MOGYE) nehezebb – eddig nem sikerült – érvényesíteni a többség ellenállása miatt (amely éppen az egyetemi autonómiára hivatkozva teszi ezt), pedig azok a multikulturális és többnyelvű egyetemeken (...) kötelező érvényűek.”⁵²

„A magyar nyelvű saját felsőoktatás megszervezése érdekében 2001. október 3-án megindult a magyar kormány támogatásával a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) te-

⁵⁰ Elutasította a román tanfelügyelőség a marosvásárhelyi magyar középiskola újraalapítását. *Origo*, 2022.09.14. Letöltés helye: www.origo.hu, letöltés ideje: 2022.11.18.

⁵¹ Veres 2012, *i.m.*

⁵² *Uo.*

vékenysége. Ennek az egyetemnek a keretén belül újraindult a 2010–2011-es tanévben a román–magyar kétnyelvű jogászképzés. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem intézményi akkreditációját kimondó törvény 2012-ben lépett hatályba.⁵³

Következésképpen, a felsőoktatási intézmények relációjában a gyakorlat azt mutatja, hogy a kisebbségi egyetemek létrehozása nehézkes, illetve egyes egyetemeken a kisebbségi diákok létszámát is csökkenteni próbálják,⁵⁴ viszont más területeken ritka esetekben és elszórt jelleggel pozitív diszkriminációval is találkozhatunk.⁵⁵

4.2 Olaszország/Dél-Tirol

A Dél-Tiroli autonómiastatútumnak köszönhetően a régióban példaértékű kisebbségi oktatás zajlik. Az iskolai képzés legfontosabb alapelve az anyanyelvi oktatás. A törvény kimondja, hogy az óvodai, az általános iskolai, valamint a középszintű oktatás a tanulók anyanyelvén, azaz olaszul vagy németül zajlik, és a pedagógusoknak anyanyelvi beszélőknek kell lenniük.⁵⁶ A rendelkezések figyelembe veszik a speciálisnak számító nyelvi környezetet is, ezért az általános iskola második osztályától kezdődően minden tanulónak kötelező a második nyelv tanulása, ami az olasz iskolában a németet, a német iskolákban pedig az olasz nyelvet jelenti. Dél-Tirolban nincsenek kétnyelvű iskolák, sokan ugyanis úgy vélik, hogy bevezetésükkel sérülne az anyanyelvi oktatáshoz való jog.⁵⁷

⁵³ Fábián 2018, *i.m.*

⁵⁴ Súlyos következményekkel jár a létszámcsökkentés. *Háromszék napilap*. 2019.08.01. Letöltés helye: www.3szek.ro, letöltés ideje: 2020.04.27.

⁵⁵ Például a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem jogi karán, ahol a magyar anyanyelvű magyar érettségivel rendelkező diákok számára 44 külön hely van biztosítva.

⁵⁶ Dél-Tiroli autonómiastatútuma 19 (1). cikk.

⁵⁷ Gulyás 2007, *i.m.*

A fent említett közösségek iskolái önállóan dönthetnek az oktatás módjáról, időtartamáról és módszertanáról, a diákok értékelésének szempontjairól, továbbá a képesítéssel rendelkező tanárok alkalmazásáról – a szülők által megfogalmazott elvárások figyelembevételével. Az általános cél az, hogy a diákok megtanulják a kisebbségi nyelvet és megismerjék a szóban forgó kisebbségi közösség szokásait és hagyományait. Ugyanezen célból az iskolák felnőttoktatást is indíthatnak, és kezdeményezhetik a kisebbségi csoportok nyelveinek és kultúráinak kutatását. Az érintett tantárgyak tanárainak ezenfelül képzést és továbbképzést is biztosítanak.⁵⁸

A jelenleg működő iskolarendszer biztosítja a nyelvi kisebbség számára az anyanyelv megtartását, fejlesztését. Emellett garantálja a másik tartományi nyelv elsajátítását is. A valósághoz tartozik azonban, hogy a nyelvi csoportokra és kritériumokra épülő szabályozás két, etnikai alapokon elkülönülő iskolarendszert hozott létre. Emiatt többször felmerült már a szegregáció vádjja, és a kéttannyelvű iskolák bevezetésének gondolata. Szintén próbálkoztak a kilencvenes években az intenzívebb, ún. bemeztéses oktatással, ám a tartomány tanügyi hatóságai végül arra a következtetésre jutottak, hogy az ilyen és ehhez hasonló próbálkozások a státútum 19. cikkének sérelme nélkül nem valósíthatók meg. Emellett ott van a németajkú közösség aggodalma, hogy ha elindulnának a német-olasz kéttannyelvű iskolák, a német szülők jelentős része karriermegfontolásokból ezekben adná gyermekét, és ezzel csökkenne a német nyelv súlya és hosszú távon az azt beszélők aránya is.

Olaszországban, azok az egyetemek, amelyek olyan régiókban működnek, ahol nyelvi kisebbségek élnek, az elismert nyelvi kisebbségek nyelvével és kultúrájával foglalkozó kurzusokat indíthatnak. E kurzusok célja a tudományos kutatások, valamint kulturális és oktatási tevékenységek támogatása.

Dél-Tirolban is létezik egy felsőoktatási intézmény, a Bolzanói Szabad Egyetem. 1997-ben az olasz parlament az ún. Bassani-féle 127. szá-

⁵⁸ Sergiu, Constantin: Kisebbségi Oktatás Olaszországban Jog És Gyakorlat. In: *Pro Minoritate folyóirat 2012 Tavasz*. 2012, 3–26.

mú törvénycikkkel lehetővé tette a Bolzanói Szabad Egyetem megalapítását. 1998 januárjában Bressonóban megkezdte munkáját a Művelődési Kar, míg 1998 márciusában Bolzanóban a Közgazdaságtudományi Kar indult be. A 2001–2002-es tanévben a Számítástechnikai Kart, a 2002–2003-as tanévben pedig a Tervezői Kart indították be. Mindegyik karon külön lehet németül és olaszul tanulni. Ezt nevezik H alakú képzésnek, a németek németül tanulnak, az olaszok olaszul (ez a H két szára), míg a ladinok (a H vízszintes része) választhatnak, hogy a ladin nyelvű tantárgyak mellett mely nyelven vesznek fel további kurzusokat.⁵⁹

Következésképpen, a Dél-Tirol-i kisebbségi családok az óvoda kiválasztásától az iskola befejezéséig biztonságban tudhatják gyermekeik anyanyelvi fejlődését.

5 Anyanyelvhasználat a közigazgatásban

5.1 Románia

Románia Alkotmányának a helyi közigazgatásról szóló 120. cikkelye szerint, amely az alapelveket taglalja:

“(1) A területi közigazgatási egységek közigazgatása a decentralizációnak, a helyi autonómiának és a közszolgáltatások dekoncentráálásának az elvén alapul.

(2) Azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol az egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok aránya jelentős, biztosítják az illető nemzeti kisebbség anyanyelvének használatát, szóban és írásban, a helyi közigazgatási hatóságokkal és a dekoncentrált közszolgálatokkal való kapcsolatokban, az organikus törvény feltételei között.”

⁵⁹ Gulyás 2007, *i.m.*

Az alaptörvényben említett organikus törvény ez esetben a közigazgatási törvényt jelenti, amely legutóbb 2019. július 3-án volt aktualizálva az 57-es számú sürgősségi kormányrendelet által.⁶⁰ Az említett törvényben szó van az anyanyelvhasználatról, az a helyi autonómiához, illetve a szimbólumokhoz való jogról, sőt az etnikai arányosságról is.

A törvénykönyv az 5. cikkben vázolja fel a helyi autonómia meghatározását, ami a következő: „5.cikk, j) Helyi autonómia alatt a helyi közigazgatási hatóságoknak azon jogát és képességét értik, amelynek révén a törvény feltételei között, a helyi közösség érdekében és nevében oldhatják meg és intézhetik a közügyeket.” Azonban a 84. cikk⁶¹, amely a helyi autonómiák általános rendelkezéseiről beszél, 3. alpontja szerint „A helyi autonómia kizárólag közigazgatási és pénzügyi, amelyet a törvény keretei között érvényesíthetnek”.

Térjünk vissza a helyi közigazgatási hatóságokhoz, melyeknek fontos a szerepük a kisebbségi nyelv használatát illető jogokat tekintve. Az említett jog Romániában csakis területi-közigazgatási egységekre vonatkozik, a következő formában:

A 94. cikk szerint azokban a területi- közigazgatási egységekben, ahol a legutóbbi népszavazás szerint a kisebbség aránya eléri a 20%-ot, a helyi közigazgatási hatóságoknak, az ezeknek alárendelt közigazgatási egységeknek, valamint a dekoncentrált közszolgálatoknak biztosítaniuk kell az anyanyelv használatát a velük fenntartott kapcsolatokban, az Alkotmány, a jelen törvény és a Románia által szerződő félként aláírt nemzetközi egyezmények előírásainak megfelelően.⁶²

- A 94. cikk 2. bekezdésben a törvényhozó egy 2019-es módosítás által azt mondja ki, hogy azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol a kisebbség aránya nem éri el a 20%-ot, a

⁶⁰ 41-es számú Nemzeti közigazgatási törvény, módosítva 2019.07.03-án az 57-es számú sürgősségi kormányrendelettel, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 555/2019 számában.

⁶¹ 42-es számú Nemzeti közigazgatási törvény, módosítva 2019.07.03-án az 57-es számú sürgősségi kormányrendelettel, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 555/2019 számában.

⁶² Ugyanezt kimondja a 215/2001-es törvény 131. cikke is.

- közigazgatási hatóságok dönthetnek arról, hogy alkalmazzák-e a kisebbségi anyanyelvi jogokat.
- A 135. cikk szerint, amely a helyi tanács napirendjéről beszél „azon községekben vagy városokban, ahol a valamely nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok számaránya meghaladja az összlakosság 20%-át, a napirendet az illető nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok anyanyelvén is ismertetni kell.”
 - A helyi tanács gyűléseivel kapcsolatban a 138. cikk rendelkezik, amely kimondja, hogy „az ülések munkálatai román nyelven folynak. Azon helyi tanácsokban, ahol valamely nemzeti kisebbséghez tartozó helyi tanácsosok az összlakosság legalább 20%-át képviselik, a tanácsüléseken az anyanyelv is használható. Ilyen esetekben a polgármesternek biztosítania kell a román nyelvre való fordítást. A tanácsülések dokumentumait minden esetben román nyelven kell megszerkeszteni.”
 - Ami a hivatalos kapcsolattartást illeti a 195. cikk a következőképpen rendelkezik: „Azon területi-közigazgatási egységekben, ahol valamely nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok számaránya meghaladja az összlakosság 20%-át, a helyi közigazgatási hatóságokkal, a szakapparátussal, illetve a helyi tanácsnak alárendelt szervezetekkel való kapcsolattartásuk során az illető személyek anyanyelvükön is fordulhatnak ezekhez, akár szóban, akár írásban, válasza pedig mind román nyelven, mind pedig anyanyelvükön jogosultak. „Ahhoz, hogy ez a törvény jól működjön, egyértelmű, hogy a kisebbségi nyelvet ismerő személyeket is alkalmazni kell az intézményekben, illetve kétnyelvű formanyomtatványokat kell készíteni az egyenlő bánásmód érdekében.
 - A 198. cikk szerint, amely a határozatok nyilvánossá tételéről szól, a szabályozó jellegű határozatokat az illető nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok anyanyelvén is ismertetni kell (ugyancsak 20%). Az egyéni jellegűeket pedig, kérésre, anyanyelven is közölni kell, ezt pedig a 199. cikk határozza meg.

- Léteznek helységek, illetve közigazgatási egységek nevével szembe fordított határozatok is a törvényen belül, ilyen a 195. cikk 6. alpontja, amely szerint a helyi közigazgatási hatóságoknak biztosítaniuk kell a helységek és az alárendeltségükben működő közigazgatási egységek nevének, valamint a közérdekű hirdetéseknek úgy román, mint az illető kisebbség nyelvén való kifüggesztését a (2) bekezdésben előírt (20% – szerk. megj.) feltételek között. Magyarlakta településeken az önkormányzat köteles magyarul is feltüntetni a település nevét mind a helységbe vezető, mind a helységből kivezető útjelző táblákon. A magyar elnevezés a román elnevezéssel egy táblára kerül, a román felirat alá. A magyar felirat betűtípusa, nagysága és színe azonos a román felirattal. A helységnévtáblák kihelyezéséről a polgármester köteles gondoskodni, a munkálatok költségét pedig a helyi költségvetésből fedezik. A magyar településnevek kizárólag tájékoztató jellegűek, ezeket hivatalos levelezésben és dokumentumokban nem lehet használni.⁶³

A 2011-es adatok szerint azok a közigazgatási egységek, ahol a magyarok aránya meghaladja a 20%-ot 324, ahol az összmagyar lakosság 77,3%-a (948 704 állampolgár) él. A 20%-os küszöb feletti közigazgatási egységek esetében a lakosság majdnem fele (48,6%) kisebbségi megyében, több mint 40%-a (42,9%) tömbmegyében, a maradék (8,5%) szóróvány-megyékben él.⁶⁴

A közigazgatásban való nyelvhasználat esetében is meg kell említenünk azt, hogy a törvényt ezen a téren sem alkalmazzák maradéktalanul. Számos példa van arra, hogy a helységnevek esetében nem érvényesül a törvény. Például Erdélyben, Maros megyében a 98%-ban magyarlakta Ehed nevű település esetében csupán román nyelven van

⁶³ Bogdán, Andrea – Mohácsék, Magdolna: A nemzeti kisebbségek problémák körében illetékes közigazgatási egységek Romániában és a kisebbségi nyelvhasználat a közigazgatásban. In: *Regio: Kisebbség, Politika, Társadalom. 20. évfolyam, 2009. 2. szám*, 47–69.

⁶⁴ Toró, Tibor: Egy helyben topogva? Kisebbségi nyelvi jogok alakulása Romániában 2008 és 2015 között. In: *Magyar Kisebbség* 21:2 2016, 34.

kihelyezve helységnévtábla.⁶⁵ Vagy itt van az ugyancsak Maros megyében levő közel 50%-os magyar lakosságú Mezősámsond esete.⁶⁶ Ennél rosszabb a helyzet az irányjelző táblák és a folyók megnevezését megjelenítő táblák esetében, amelyek nagyrésze az Országos Útügyi Hatóság (CNADNR) hatáskörébe tartozik és kizárólag románul érhetőek el. Ezen problémák forrása nagy mértékben az, hogy nincsenek szabályozva a táblák többségének kihelyezéséről szóló közigazgatási törvények (folyók, vasútállomások, természeti, kulturális kincsek). Ami a kétnyelvű utcanévtáblákat illeti, ezeknek a kihelyezése tömbmagyar helyiségekben megoldottnak tekinthető, ám egyes lakosságú közigazgatási egységekben óriási akadályokba ütközik és a legtöbb meglehetősen nagy magyar közösséggel rendelkező erdélyi városban (Marosvásárhely, Nagyvárad, Szatmárnémeti stb.) sorozatos civil érdekérvényesítés ellenére sem sikerült megoldani. Sok esetben a tanácsgyűléseken nem használják a kisebbségi nyelvet, a polgármesteri hivatal nem közöl információkat, csupán román nyelven, az intézményekben nem használják a kisebbségi nyelveket.⁶⁷ Az okok közé sorolhatjuk az adminisztrációs és logisztikai problémákat, a tisztségviselők korlátozott törvényismeretét, illetve a nemtörődömséget is. Emellett látványos, hogy a román hatóságok a nyelvhasználat kérdését a román kulturális dominanciát szavatoló zéró végösszegű játszmaként fogják fel. A hatósági gyakorlat a politikai kultúrában meghonosodott azon toposzt követi, hogy a magyar nyelv térnyerése szükségszerűen a román nyelv és kultúra hanyatlását vonja maga után, a kisebbségi nyelvi jogok kérdéskörét így biztonságpolitikai szorongás övezi.⁶⁸ Tehát tör-

⁶⁵ CEMO: *Bekecs alatt Hodoşa meg Ihod*. Letöltés helye: <http://cemo.ro/bekecs-alatt-hodosa-meg-ihod/>, Letöltés ideje: 2022.08.10.

⁶⁶ CEMO: *Mezősámsondi tragamúrák*. Letöltés helye: <https://cemo.ro/mezosamsondi-tragamurak/>, Letöltés ideje: 2022.08.11.

⁶⁷ CEMO: *Magyar nyelvű ügyintézés a Marosvásárhelyi Polgármesteri Hivatalban*. Letöltés helye: <https://cemo.ro/magyar-nyelvu-ugyintezes-a-marosvasarhelyi-polgarmesterei-hivatalban/>, Letöltés ideje: 2022.08.10.

⁶⁸ Lásd bővebben: Dabis Attila: *Effective Participation and Territorial Integrity: A Guide to Romanian Doctrinal Claims on Regional Power-sharing*. In: *Europäisches Journal für Minderheitenfragen* 15 (1-2). 2022, 113–114.

vények léteznek, amelyek biztosítják az anyanyelvi jogokat, csupán az alkalmazásuk ütközik számos akadályba.

“Sajnos a közigazgatási törvény sem tökéletes, hiszen tartalmaz hiányosságokat, ilyen például az, hogy továbbra sem szabályozza a Nyugat-Európában alkalmazott „etnikai arányt”, ugyanis a törvény mindenhol úgy fogalmaz, hogy alkalmazni fognak olyan személyeket, akik ismerik az illető nemzeti kisebbség nyelvét, tehát ezek a többséghez tartozók is lehetnek, abban az esetben, ha ismerik a kisebbség nyelvét. Egy másik hiányossága a törvénynek az, hogy a prefektus hivatalával való kapcsolatokban nem szabályozza az anyanyelv használatát, ezzel is kihangsúlyozva a román nyelv egyeduralmát. Az államhatalom megyei képviselőjével tehát nem lehet valamely kisebbségi nyelven beszélni vagy levelezni, még akkor sem, ha a megye lakosságának több mint 20 százaléka kisebbségi.”⁶⁹

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlása az Európai Regionális és Kisebbségi Chartájának alkalmazásával kapcsolatosan⁷⁰ ajánlja a kisebbségi nyelvek használati küszöbének újragondolását. Ennek több oka is van, beszédes példa erre Kolozsvár esete. Kolozsváron lakik a második legnagyobb romániai magyar közösség, a 2011-es népszámlálás szerint közel 50.000⁷¹ fő, ám a jelenlegi törvények szerint e közösség nem élhet semmiféle nyelvi jogokkal, kivéve a helységnévtábla kifüggesztésével, amelyre a közigazgatási törvény lehetőséget ad, akkor is, ha 20 százalék alá csökkent az adott kisebbség létszáma.

A kétnyelvűség alkalmazása a közigazgatásban a helységnévtáblákat kivéve, amely többnyire megoldottnak tekinthető, teljesen esetleges

⁶⁹ Fábrián 2018 *i.m.*, 235.

⁷⁰ Committee of Ministers: *Recommendation CM/RecChL(2018)3 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Romania*. Letöltés helye: [https://agdm.fuen.org/assets/upload/memberorg/doc/RO_CM_RecChL\(2018\)3E.pdf](https://agdm.fuen.org/assets/upload/memberorg/doc/RO_CM_RecChL(2018)3E.pdf), letöltés ideje: 2022.11.18.

⁷¹ A 2011-es népszámlálás adatai. *Recensământul populației și locuințelor* [online]. Letöltés helye: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>, Letöltés ideje: 2020.04.05.

és véletlenszerű, szóban az ügyintézés akkor zajlik anyanyelven, hogyha az ügyintéző is magyar anyanyelvű, írásban azonban a tömbmagyar helységeken is sok esetben románul zajlik.⁷² A fentebb említett tényezőkön túl az anyanyelvi ügyintézés szavatolását az akadályozza, hogy a vonatkozó törvényeknek többnyire nincsenek alkalmazási útmutatóik, nem létezik semmilyen hivatalos stratégia az anyanyelvi ügyintézéssel kapcsolatosan (procedúrák, formanyomtatványok, human erőforrás biztosítása) és azok az önkormányzatok, amelyekre vonatkozik az anyanyelvhasználati törvény, semmilyen többletforrással nem rendelkeznek a törvény alkalmazhatóvá tételéhez.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2012-es ajánlása az Európai Regionális és Kisebbségi Charta alkalmazásával kapcsolatos első pontjában jogosan kéri a strukturális megközelítést a kisebbségi nyelvek beszélőinek képviselőivel együttműködésben.⁷³

5.2 Olaszország/Dél-Tirol

Dél-Tirol Autonómiastatútumának 99. cikkelye kimondja, hogy a német nyelv az olasz nyelvvel egyenjogú. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a dél-tiroli német kisebbség az élet minden területén használhatja anyanyelvét.⁷⁴ Tehát, míg a nyelvi jogok gyakorlását Romániában a közigazgatási törvény a minimum 20%-os kisebbségi arányhoz köt, addig Dél-Tirol esetében a statútum a régió területén használandó ki-

⁷² Horváth István szerint ez annak köszönhető, hogy „a romániai magyar közigazgatási szakzsargon nem képezi a romániai magyar köznyelv részét, általában az államigazgatási tevékenységekkel kapcsolatos nyelvi készségek nem alakultak ki. A szakképzett fordítás, illetve a média szintjén sem létezik konszenzus adott romániai intézmények pontos magyar megfelelőjéről illetően. Ilyen feltételek közepette mind a magyar anyanyelvű hivatalnoki réteg, de még a magyar anyanyelvű ügyfelek is biztosabb talajon érzik magukat, ha az írott szövegezés szintjén a román nyelvet használják.”

⁷³ Committee of Ministers: *Recommendation CM/RecChL(2013)3 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Romania*. Letöltés helye: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations>, letöltés ideje: 2022.11.18.

⁷⁴ Gulyás 2007, *i.m.*

sebbségi nyelvet egyenlővé teszi az állam nyelvével. A közigazgatás területén ez három elv formájában valósul meg: az állami intézmények alkalmazottainak etnikai arányosságot tükröző összetétele; mindkét nyelv ismeretének követelménye a közigazgatási pozíciók betöltésénél; az ügyfelek által választott nyelven zajló eljárás. Érdekességként megjegyzendő, hogy a második elv érvényességének érdekében kidolgoztak egy nyelvtudást mérő vizsgarendszert, amely különleges, objektív kritériumok alapján párhuzamosan ellenőrzi a vizsgázók tudásszintjét két, adott esetben három nyelven. A közigazgatási hivatalokban dolgozók számára előírás a kétnyelvű hatósági nyelvvizsga letétele, hiszen csak így biztosítható, hogy a hivatali ügyintézés mindkét nyelven zavartalanul folyhasson, és az állampolgárok érvényesíthessék az anyanyelvükön való ügyintézés jogát.⁷⁵

Dél-Tirol polgárainak tehát joguk van a bíróságokkal, a közigazgatás szerveivel és hivatalaival – amelyek székhelye a provinciában van, vagy regionális hatáskörűek – való érintkezésben az anyanyelvüket használni.

Mint tudjuk, a különböző kompetenciák nyolcféleképpen oszlanak meg a releváns igazgatási szintek, így az állam, a régió és a tartományok között (13. oldal- a szerkesztő megjegyzése), ezen belül három, nyelvhasználati jogi szempontból jelentős területi kompetencia is létezik:⁷⁶ a) a tartományi hivatalokra és a beosztott személyekre vonatkozó rend; b) helységnevek adása Bozen provinciára nézve a kétnyelvűség kötelezettségével; c) a tartományi jellegű helyi szokások és hagyományok, valamint kulturális intézmények (könyvtárak, akadémiák, intézetek, múzeumok), helyi művészeti, kulturális és oktatási rendezvények és tevékenységek; Bozen provinciában erre a rádió és a televízió is felhasználható, a rádió- és televízióállomások létesítése jogának kivételével.

Tehát, az Autonómiastatútum nem csupán a hivatali kommunikációra koncentrálna, hanem a helység-, illetve intézménynevek többnyelvűsítésével. A közigazgatási eljárás a német nyelvű polgárokkal szemben

⁷⁵ Dabis 2012, *i.m*

⁷⁶ Gulyás 2007, *i.m.*

a német helységneveket is köteles használni, ha egy dél-tiroli törvény az ilyen helységnevé létezését megállapította. Amit hozzá kell tenni az az, hogy ezen jogok megsértéséért súlyos szankciók is kiróhatóak.⁷⁷

6 Anyanyelvhasználat az igazságszolgáltatásban

6.1 Románia

A 2003-as alkotmánymódosítás az igazságszolgáltatás területén is átöröst jelentett, legalábbis az írott jog szintjén. Az új Alkotmány⁷⁸ 128. cikkelyének 2. bekezdése előírja, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó román állampolgároknak jogukban áll a bíróságok előtt anyanyelvükön megszólalni, oly módon, hogy az ne járjon pótlólagos költséggel az érdekeltek számára.

A 2014. február 1-jén hatályba lépett Büntető eljárásjogi törvénykönyv is beszél a kisebbségek bíróság előtti nyelvhasználatáról,⁷⁹ méghozzá a 12. cikk kimondja: „(1) A büntetőjogi per hivatalos nyelve a román. (2) A nemzeti kisebbségekhez tartozó román állampolgároknak joguk van magukat anyanyelvükön kifejezni a bíróság előtt, az eljárási iratok román nyelven lesznek kiállítva. (3) A feleknek és eljárási alanyoknak, akik nem beszélnek vagy nem értik a román nyelvet, vagy nem tudják magukat ezen kifejezni, tolmács segítségével térítésmentesen biztosítani kell azt, hogy tudomást vegyenek a perirat részeiről, és hogy a bíróság előtt beszélhessenek és következtetéseket fogalmazzanak meg.”

“Jelenleg a magyar nyelv státusa az igazságszolgáltatásban nem haladja meg bármelyik más idegen nyelvé, ugyanis a bírók

⁷⁷ Mézes, Zsolt László: A dél-tiroli autonómia egyes elemeinek adaptációs lehetőségei a határon túli magyarok vonatkozásában, *Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Műhelytanulmány 2.* 2003, 1-28.

⁷⁸ Románia Alkotmánya: Románia Hivatalos Közlönyének 767. száma 2003. október 31.

⁷⁹ Büntető eljárási törvénykönyv, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 486/2010 számában.

nem használhatják a tárgyalásokon közvetlen módon, csak tolmácsok beiktatásával. A kisebbségek nyelvét beszélő bírók ki-nevezése feleslegessé vált és nincs is szabályozva. A regionális és kisebbségi nyelvek európai chartáját ratifikáló előírásokból hiányzik a legmagasabb standard elfogadása, vagyis Románia egy bírósági eljárás esetén sem vállalta az i. szint betartását, konkrétan azt, hogy az igazságszolgáltatási hatóságok az egyik fél kérelmére az eljárást a regionális vagy kisebbségi nyelveken folytassák. Ezt az alacsony mércét tartják az új román eljárásjogi törvénykönyvek is.”⁸⁰

6.2 Olaszország/Dél-Tirol

A Romániai helyzettől jelentősen különbözik a Dél-Tirol-i, hiszen az említett régióban a bírósági polgári peres eljárásban részt vevőknek joga van az eljárás folyamán a szabad nyelvválasztáshoz. Az eljárás egynyelvűnek számít, amennyiben a feljelentés és a válaszirat ugyanazon a nyelven íródik. Ellenkező esetben a tárgyalás kétnyelvű eljárás-ként zajlik.

Kétnyelvű eljáráskor a dokumentumok fordítása hatóságilag, a bíróság költségére történik, és kétnyelvű jegyzőkönyvet vesznek fel.⁸¹

A büntetőeljárás különbözik a polgári eljárástól, még hozzá abban, hogy csupán gyakorlati szempontból kívánatos az egynyelvűség. Ezért ezen tárgyalások általában egynyelvűek, de a nyelvválasztás joga a vádlottat illeti meg. Az első bírói meghallgatás során tisztázni kell a nyelvhasználat kérdését. Büntetőeljárás során kétnyelvű eljárásra abban az esetben kerül sor, ha több, nem azonos nyelvcsoporthoz tartozó vádlottat gyanúsítanak valamivel. Ilyenkor a vádiratot és az ítéletet mindkét nyelven megfogalmazzák és kihirdetik.⁸²

⁸⁰ Fábrián 2018 i. m., 254.

⁸¹ Gulyás 2007 i. m.

⁸² Uo.

7 Következtetések

Az 1. sz. táblázatban az alkotmányok kerültek összehasonlításra az anyanyelvi jogok tekintetében. Ebből kiderül, hogy a két ország alap-törvénye lényegesen eltér egymástól. A legfontosabb különbségek egyértelműen az országok meghatározásáról, a hivatalos nyelvről, illetve az ország területén élő kisebbségekhez való hozzáállásról szóló cikkekben jelennek meg.

1. Táblázat: Összehasonlító táblázat az anyanyelvi jogokról az alkotmányok területén

	Románia	Dél-Tirol
Alkotmányok	<p>– „Az állam elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kifejezéséhez.” (6.cikk)</p> <p>– Románia Alkotmánya több cikkében is említést tesz az országban élő kisebbségekről, azonban az országot nemzetállamnak titulálja, ez implicit etnokulturális hierarchiát állít fel a román nemzet és a más nemzetiségű kisebbségek között</p> <p>– Hivatalos nyelvként egyedül a román nyelvet tartja számon (az ezt megfogalmazó cikkelyt pedig módosítani sem lehet)</p> <p>– Az arányszám amely mellett egy adott területen egy kisebbség már jogosult a törvény által biztosított jogokra a népesség 20%-a</p> <p>– Több helyen használja a <i>román nép</i> kifejezést a <i>román állampolgár</i> kifejezés helyett, megfélekedzvéen arról, hogy nem csak a román nemzetiségű emberekre érvényes a jogszabály</p> <p>– Az Alkotmány szövegében 140 alkalommal szerepel a <i>román</i> szó</p>	<p>– „Minden állampolgárnak azonos a társadalmi megbecsültsége és a törvény előtt egyenlő nemre, fajra, nyelvre, vallásra, politikai hovatartozásra, személyes és társadalmi körülményeire való tekintet nélkül.” (3.cikk),</p> <p>„A Köztársaság megfelelő normatív rendelkezésekkel védelmezi a nyelvi kisebbségeket.” (6.cikk)</p> <p>– Az Alkotmány a 116. cikkben külön beszél az autonómiát élvező régiókról, meghatározva külön az állam, illetve a régiók kompetenciáit⁸³</p> <p>– A 117. cikkben felsorolja az állam kizárólagos kompetenciáit, illetve az állam és a régiók közös kompetenciáit, és minden más kompetenciát átenged a régióknak</p> <p>– A dél-tiroli autonómiastatútum alkotmányerejű törvénynek minősül</p> <p>– Az arányszám, amely felett egy adott területen egy kisebbség már jogosult a törvény által biztosított jogokra a település népességének 15%-a</p> <p>– Az Alkotmány szövegében 13-szor szerepel az „olasz” szó</p>

⁸³ Olaszország Alkotmánya, 1947. december 27, a *Gazzetta Ufficiale* Hivatalos közlöny 298-as száma, 116. cikk.

A 2. sz. táblázatban látható az oktatásra vonatkozó jogok összehasonlítása. Alapvető eltérés, hogy míg Romániában gyakoriak a vegyes tannyelvű iskolák, addig Dél-Tirolban ez a jelenség nem létezik, mivel úgy vélik, hogy bevezetésükkel sérülne az anyanyelvi oktatáshoz való jog. Romániában probléma adódik az önálló oktatási intézmények létrehozásával, Dél-Tirolban ehhez hasonló eset nem létezik. Mindkét esetben a jelenleg működő iskolarendszer biztosítja a nyelvi kisebbség számára az anyanyelv megtartását, fejlesztését, de amíg a Dél-Tiroliak megtanulják egymás nyelvét iskolai körülmények között, addig Romániában erre nincs semmilyen próbálkozás, annak ellenére, hogy egy ilyen intézkedés nemcsak egymás megértéséhez és a kommunikáció megkönnyítéséhez vezethetne, hanem a kölcsönös tisztelet kialakításához, a sztereotípiák leküzdéséhez is hozzájárulhatna.

2. Táblázat: Összehasonlító táblázat az anyanyelvi jogokról az oktatás területén

	Románia	Dél-Tirol
Oktatás	<ul style="list-style-type: none"> - A 2011-ben I-es számmal érvénybe lépett oktatási törvény orvosolta a kisebbségi oktatási problémák jelentős részét, de ezek alkalmazása a gyakorlatban ritkán valósul meg - A kisebbségi oktatási intézmények képesek jogi személyiséggel bírnak, diáklétszámtól függetlenül, de ennek ellenére a kisebbségi iskolák és óvodák létrehozása akadályokba ütközik és diszkriminatívnak minősítik - Vegyes tannyelvű iskolákban az iskolák vezetőségében a kisebbségiek számarányuk alapján vesznek részt. Az egyik aligazgatónak kötelezően az adott kisebbséghez kell tartoznia - Az intézmény belső, illetve a szülőkkel történő kommunikációban, beleértve a minősítések, értékelések hivatalos anyanyelvi használata engedélyezett. 	<ul style="list-style-type: none"> - A törvény azt mondja ki, hogy az óvodai, az általános iskolai, valamint a középszintű oktatás a tanulók anyanyelvén, azaz olaszul vagy németül zajlik, s a pedagógusoknak anyanyelvi beszélőknek kell lenniük - Dél-Tirolban nincsenek kétnyelvű iskolák, ugyanis a döntéshozók úgy vélik, hogy bevezetésükkel sérülne az anyanyelvi oktatáshoz való jog. - A helyi nyelvi közösség nyelve és kultúrája oktatásának módjáról, az oktatás időtartamáról és módszertanáról, a diákok értékelésének szempontjairól, továbbá a képesítéssel rendelkező tanárok alkalmazásáról - a szülők által megfogalmazott elvárások figyelembevételével – az iskolák feladata dönten - Gyakorlatilag a jelenleg működő iskolarendszer biztosítja a nyelvi kisebbség számára az anyanyelv megtartását, fejlesztését

	Románia	Dél-Tirol
Oktatás	<ul style="list-style-type: none"> - A kisebbségek nyelvén teljes körű oktatást szolgáltató iskolákban az összes tantárgy (kivéve a román nyelv és irodalom) oktatójának kötelező a kisebbségi szaknyelvi kompetenciáját igazolni - Az oktatás időtartamáról és módszertanáról, a diákok értékelésének szempontjairól, továbbá a képesítés-sel rendelkező tanárok alkalmazásáról a tanügyi minisztérium dönt, az iskoláknak csak adminisztrációs döntéseik lehetnek - Önálló, állami, a kisebbség nyelvén oktató felsőoktatási intézmények létrehozása akadályoztatott - Sok esetben a gyakorlati oktatás románul folyik úgy iskolai, mint egyetemi szinten - A vegyes tannyelvű iskolák nyelvi tájképe diszkriminatív 	<ul style="list-style-type: none"> - Az iskolarendszer garantálja a másik tartományi nyelv elsajátítását is, tehát az olaszok is megtanulnak németül és fordítva - Egy egyetem létezik a régióban, a középiskolát végzett diákok általában Ausztriában vagy Olaszország más részeiben választanak egyetemet. - Nem léteznek vegyes tannyelvű iskolák, hanem párhuzamos intézményi struktúrák vannak az elemi- és középiskolákban. Ez sok Romániában fellelhető problémát megold

A 3. sz. táblázatban látható a közigazgatási jogok összehasonlítása. A legfőbb eltérés, hogy míg Romániában minden önkormányzatnak, helyi hivatalnak a központi közigazgatási törvény által előírtaknak megfelelően kell működni, addig Dél-Tirolban az autonómiának köszönhetően saját törvénykezése van a régiónak. Emellett Romániában nem rónak ki büntetést azokkal szemben, akik nem alkalmazzák az anyanyelvhasználatra vonatkozó törvényeket, így az önkormányzati szintű kisebbségi nyelvhasználat intézményes feltételeinek a biztosítása az etnikai térszerkezet függvénye és még ott is akadályozott a többségi lakosság részéről. Célravezető volna a magyar nyelvi jogok érvényesülését támogató intézményes infrastruktúra bővítése, illetve a jelenlegi törvényekhez végrehajtási útmutatók készítése, nem pedig újabb nyelvi jogok kodifikációja.

3. Táblázat: Összehasonlító táblázat azanyanyelvi jogokról a közigazgatás területén

	Románia	Dél-Tirol
Közigazgatás	<ul style="list-style-type: none"> - Az ilyen jellegű jogokat a közigazgatási törvény biztosítja - A helyi autonómia biztosítva van, azonban csupán adminisztrációs és pénzügyi jellegű - Az arányszám, amely mellett egy adott területen egy kisebbség már jogosult a törvény által biztosított jogokra a népesség 20%-a (túl magas). - Ezek a jogok a következők: a városi tanács dokumentumainak lefordítása, a tanácsgyűlésen való anyanyelvhasználat, az intézményekkel anyanyelven való kapcsolattartás, a helyégnevek, intézménynevek többnyelvűsítése stb. - A bíróságon a kisebbségi nyelvhasználat csupán tolmáccsal létezhet. - A strukturális megközelítés hiánya - Alkalmazási útmutatók hiánya - A kétnyelvűséggel járó többletköltségek biztosításának hiánya 	<ul style="list-style-type: none"> - A jogokat az Autonómiastatútum biztosítja - Az állami intézmények alkalmazotainak etnikai arányosságot tükröző összetételéről gondoskodnak - Mindkét nyelv ismerete megkövetelt az állami intézményekben - Az ügyfelek feltételezett anyanyelvén zajló eljárás - A teljes régióban kötelező a helyégneveket kétnyelven feltüntetni - Bíróságokon a polgári jogi ügyekben szabad a nyelvválasztás, az eljárás egynyelvűnek számít, amennyiben a feljelentés és a válaszirat ugyanazon a nyelven íródik, ellenkező esetben a tárgyalás kétnyelvű eljárásként zajlik, büntetőjogi ügyekben pedig inkább egynyelvű - A kétnyelvűséggel járó többletköltségek biztosítása - Alkalmazási útmutatók - Büntetés kiszabásának lehetősége azokkal szemben, akik nem alkalmazzák az anyanyelvhasználatra vonatkozó törvényeket

Jelen tanulmány a törvények és az alkotmány tükrében hasonlított össze az erdélyi magyarok anyanyelvi jogait a Dél-Tirolban élő németek jogaival. Általánosan azt a következtetést vonhatjuk le, hogy amennyiben Olaszországhoz hasonlóan, Románia is jóhiszeműen teljesítené a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek nyelvhasználati jogaira vonatkozó nemzetközi kötelezettségvállalásait és az ezen kötelezettségvállalásaival összhangban hozott törvényeket a gyakorlatban is alkalmazná, akkor a gyakorlatban is szavatolná a kisebbségeknek az oktatásban, közigazgatásban és igazságszolgáltatásban a többséggel egyenjogú részvételét. Ez annak ellenére nem történik meg, hogy Romániában is jelentős előrelépéseknek lehetünk szemtanúi a törvényben rögzített kisebbségi nyelvi jogok tekintetében, viszont mikor

ezen jogok alkalmazását elemezzük, jelentős különbségeket kell megfigyelni. Romániában, a magyar nyelvű oktatás autonómiája éppen ott érvényesülhet kevésbé, ahol a magyar nyelv mozgásterét kellene bővíteni, több helyen politikai akadályokba ütközik az önálló magyar oktatási intézmény létrehozása, annak ellenére, hogy a törvény lehetővé teszi azt. A közigazgatási nyelvhasználat helyzete is hasonló, míg elméletben léteznek a közigazgatási nyelvhasználati jogok, addig ezek alkalmazása számos akadályba ütközik. Alkalmazási útmutatók hiányában a jogok spontán módon való érvényesüléséről beszélhetünk, az is kiemelendő, hogy még a magyar többségű önkormányzatok esetében is sok olyan esettel találkozunk, ahol a helyi tisztviselők nem élnek anyanyelvi jogaikkal. A kétnyelvűséggel járó többletköltségek állami szinten való biztosítása véleményem szerint sokat segítene a helyzeten. Dél-Tirolban ezen jogokat az Autonómiastatútum biztosítja, fontos különbség, hogy a hatóságoknak lehetőségük van büntetést kiszabni azok számára, akik nem alkalmazzák az anyanyelvhasználatra vonatkozó törvényeket. Ez sajnos Romániában nem szabályozott, annak ellenére, hogy a joggyakorlat vizsgálata azt bizonyítja, hogy a hatályos jogszabályi környezet csak egy tényező, ezeknek az alkalmazása / végrehajtása hozná meg a valós változásokat. Az alkalmazásban / végrehajtásban azonban komoly eltérések léteznek Olaszország és Románia között, Olaszország javára.

Irodalomjegyzék

Könyvek:

Bottoni, Stefano: *Sztálin a székeljyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története*, Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó. 2008.

Dabis Attila: *Misbeliefs about Autonomy. The Constitutionality of the Autonomy of Szeklerland*. Berlin: Peter Lang. 2021.

Gál, Gyula: *A dél-tirol kérdésk*. Budapest: Teleki László Alapítvány Könyvtára. 1995.

Horváth, István: Románia: a kisebbségi nyelvi jogok és intézményes érvényesülésük, in *Térvosztés és határtalanítás, A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*, 2012, Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Lucidus Kiadó, Budapest

Folyóiratcikkek:

Bodó Barna: Jog és politika Romániában: A marosvásárhelyi katolikus líceum esete. In: *Kisebbségvédelem*, IV. szám (2021).

Bogdán, Andrea – Moháček, Magdolna: A nemzeti kisebbségek problémák körében illetékes közintézmények Romániában és a kisebbségi nyelvhasználat a közigazgatásban. In: *Regio: Kisebbség, Politika, Társadalom*. 20. évfolyam, 2009. 2. szám, 47-69.

Constantinescu, Mihai et al.: Constituția României – comentată și adnotată. *Regia autonomă „Monitorul Oficial”*. 1992.

Dabis Attila: Dél-Tirol autonómia-statútuma. In: *Magyar Kisebbség*, 2012. 3-4. szám, 43-95.

Dabis Attila: Effective Participation and Territorial Integrity: A Guide to Romanian Doctrinal Claims on Regional Power-sharing. In: *Europäisches Journal für Minderheitenfragen* 15 (1-2). 2022, 94-114.

Fábián, Gyula: A nemzeti kisebbségi jogok biztosításának alakulása Romániában 1918–2018, avagy „A gyulafehérvári ígéretek megtagadásától a Minority SafePack ellenzéséig – 100 év romániai kisebbségjogi történet”. In: *Acta Univ. Sapientiae, Legal Studies*, 2018/7, 2. 2018, 165–261.

Gulyás, László: A kisebbségi kérdés megoldásának egy pozitív példája: Dél-Tirol esete (I). In: *Korunk folyóirat* 2006/12 sz., 2006, 95-101.

Gulyás, László: A kisebbségi kérdés megoldásának egy pozitív példája: Dél-Tirol esete (II). In: *Korunk folyóirat* 2007 januári szám 18 (1). 2007, 76-82.

Horváth, István: A romániai nyelvpolitikák értékelése. *Magyar Kisebbség* 13(3-4). 2008, 263-277.

- Horváth, István: Kisebbségi nyelvi jogok és kisebbségi nyelvhasználat Romániában. In: *Magyar Kisebbség* 14(1-2). 2009, 208-220.
- Mézes, Zsolt László: A dél-tiroli autonómia egyes elemeinek adaptációs lehetőségei a határon túli magyarok vonatkozásában, *Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Műhelytanulmány* 2. 2003, 1-28.
- Rónai, András: Erdély népességi viszonyai. In: *Magyar Kisebbség lap* 7. évf. 4. (26.) sz. 2002.
- Sergiu, Constantin: Kisebbségi Oktatás Olaszországban Jog És Gyakorlat. In: *Pro Minoritate folyóirat* 2012 Tavasz. 2012, 3-26.
- Szépe, György: The Position of Hungarians in Romania and Slovakia in 1996. In: *Nationalities Papers* 27/1999. 2018, 69–92.
- Toró, Tibor: *Egy helyben topogva? Kisebbségi nyelvi jogok alakulása Romániában 2008 és 2015 között.* In: *Magyar Kisebbség* 21:2 2016, 34.
- Toró, Tibor – Varga, Szilvia: Nyelvhasználati barométer 2019 Kutatási jelentés a magyar tannyelvű oktatási intézmények hivatalos nyelvhasználati szokásairól és nyelvi tájképéről. *Báboányos Intézet*. Letöltés helye: http://balvanyos.org/wp-content/uploads/2020/02/BI_oktatasi_nyelvhasznalat_jelentes.pdf, Letöltés ideje: 2020.04.24.
- Veres, Valér: Decentralizáció – Minőségbiztosítás És Kisebbségi Oktatási Jogok Romániában Az Új Tanügyi Törvényben. In: *Pro Minoritate folyóirat*. 2012 (1-4. szám), 110-121.

Internetes hivatkozás:

- Ádám Biborka: Dél-tiroli autonómia és a székelyföldi magyar kisebbség autonómia törekvései. In: *Társadalom és Politika* 2008/1-2, letöltés helye: www.academia.edu, letöltés ideje: 2022.10.06.
- Borsi Balázs: Bánffyhunjad: nem csillapodnak a kedélyek a magyar óvoda ügyében. *Magyar Szó online*, 2022.08.30. Letöltés helye: www.maszol.ro, letöltés ideje: 2022.11.18.
- CEMO: *A CEMO jogi eljárásai a marosvásárhelyi vegyes tannyelvű iskolák nyelvi jogi diszkriminációja ellen (Marosvásárhely, 2010-2017. október 03.)* Letöltés helye: <https://cemo.ro/a-cemo-ujabb-jogi-eljarasai-a-marosvasarhelyi-vegyes-tannyelvu-iskolak-nyelvi-jogi-diszkriminacioja-ellen-2/>, Letöltés ideje: 2022.08.12.
- CEMO: *Bekecs alatt Hodoşa meg Ihod.* Letöltés helye: <http://cemo.ro/bekecs-alatt-hodo-sa-meg-ihod/>, Letöltés ideje: 2022.08.10.
- CEMO: *Magyar nyelvű ügyintézés a Marosvásárhelyi Polgármesteri Hivatalban.* Letöltés helye: <https://cemo.ro/magyar-nyelvu-ugyintezes-a-marosvasarhelyi-polgarmes->

- teri-hivatalban/, Letöltés ideje: 2022.08.10.
- CEMO: *Mezősámsondi tragamúrák*. Letöltés helye: <https://cemo.ro/mezosamsondi-tragamurak/>, Letöltés ideje: 2022.08.11.
- Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye - Wolters Kluwer. Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900040.TV>, Letöltés ideje: 2022.08.24.
- Institutul Național de Statistică: *Recensământul populației și locuințelor* (A 2011-es népszámlálás adatai) [online]. Letöltés helye: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>, Letöltés ideje: 2020.04.05.
- Jancsi, Beáta: A nyelvi jogok kérdése Dél-Tirolban. *Nyelvésznét portal* [online]. Letöltés helye: <http://www.nytud.hu/pp/jancsi.html>, Letöltés ideje: 2020.04.01.
- Krónika: Román tannyelvű osztályokat is befogad nagyváradi iskolaépületébe a református egyház. *Krónika online*, 2022.09.05. Letöltés helye: www.kronikaonline.ro, letöltés ideje: 2022.11.18.
- Origo: Elutasította a román tanfelügyelőség a marosvásárhelyi magyar középiskola újraalapítását. *Origo*, 2022.09.14. Letöltés helye: www.origo.hu, letöltés ideje: 2022.11.18.
- Salamon, Eszter: Önmagukba Zárt Kisebbségek Nyelvi Sztenderdizációja Olaszországban, A friuli és a szárd kisebbség nyelvi tervezési folyamatai a nyelvük védelméről szóló nemzeti törvény előtt és után. *Pécsi Tudományegyetem, Nyelvi Doktori Iskola*. Letöltés helye: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15462/salamon-eszter-phd-2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Letöltés ideje: 2020.04.18.
- Statistisches Jahrbuch für Südtirol. *Landesinstitut für Statistik ASTAT*. Letöltés helye: <https://astat.provincia.bz.it/downloads/JB2014.pdf>, Letöltés ideje: 2020.04.01.
- Súlyos következményekkel jár a létszámcsökkentés. *Háromszék napilap*, 2019.08.01. Letöltés helye: <https://www.3szek.ro/load/cikk/125185/sulyos-kovetkezmenyekkel-jar-a-letszamcsokkent-es-mogy-e>, Letöltés ideje: 2020.04.27.
- Vincze, László: *Összehasonlító elemzés az erdélyi magyarok, a dél-tirol németek és a finnországi svédok nyelvi viselkedéséről*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Nyelvi Doktori Iskola, 2010 [online]. Letöltés helye: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15508/vincze-laszlo-phd-2011.pdf>, Letöltés ideje: 2020.04.27.

Jogszabályok, törvények:

- Románia Alkotmánya, Románia Hivatalos Közlönyének 767. száma 2003. október 31. 215/2001-es törvény 131. Cikk.
- Büntető eljárási törvénykönyv, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 486/2010. számában.

Olaszország Alkotmánya, 1947. december 27, a *Gazzetta Ufficiale* Hivatalos közlöny 298-as száma, 116. Cikk.

1/2011-es számú Nemzeti oktatási törvény, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 18/2011. számában.

Nemzeti közigazgatási törvény, módosítva 2019.07.03-án az 57-es számú sürgősségi kormányrendelettel, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 555/2019 számában.

41-es számú Nemzeti közigazgatási törvény, módosítva 2019.07.03-án az 57-es számú sürgősségi kormányrendelettel, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 555/2019 számában.

42-es számú Nemzeti közigazgatási törvény, módosítva 2019.07.03-án az 57-es számú sürgősségi kormányrendelettel, közzétéve Románia Hivatalos Közlönyének 555/2019 számában.

Nemzetközi dokumentumok:

1999. évi XXXIV. Törvény az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről, Strasbourg. Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900034.TV>.

Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése: 2005. december 13-ai, 10762. sz., a „nemzet” fogalmáról szóló Határozat.

Committee of Ministers: *Recommendation CM/RecChL(2018)3 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Romania*. Letöltés helye: [https://agdm.fuen.org/assets/upload/memberorg/doc/RO_CM_RecChL\(2018\)3E.pdf](https://agdm.fuen.org/assets/upload/memberorg/doc/RO_CM_RecChL(2018)3E.pdf), letöltés ideje: 2022.11.18.

Committee of Ministers: *Recommendation CM/RecChL (2013)3 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Romania*. Letöltés helye: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations>, letöltés ideje: 2022.11.18.